

VARGA ILONA

MAGYARORSZÁG KERESKEDELME A LATIN-AMERIKAI ORSZÁGOKKAL A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A kapitalizmus általános fejlődése meghatározta a kontinensek között kialakult kereskedelem jellegét. A monopóliumok és konkurrenciaharc kibontakozásával már a századfordulón előtérbe kerül a védvámok rendszere, amely a hazai burzsoázia érdekeit hivatott védelmezni. Ez a kereskedelempolitika különböző protekcionista jellegű intézkedésekkel (kivitel támogatás) igyekszik egyensúlyt teremteni a belső és külső piac között. A világpiacon feloszlása mellett fellépő viszonylagos túlermelés és nyomában járó válságok a szabadkereskedelem helyett a viszonyosság elvét teszik a nemzetközi kereskedelem alapjává. A XX. század elején az országok között kötött kereskedelmi szerződések a „*legnagyobb kedvezmény*” biztosításával jönnek létre. Ez azt jelenti, hogy a szerződő felek biztosítják egymásnak mindazokat az előnyöket, amelyeket már más szerződő államnak megadtak. Ebből a szerződésen kívül kereskedő országok ki vannak zárva, de a szerződő államok exportja a belső piacon egyenlő feltételek között versenyezhet egymás áruival.

Az első világháború után ez a védvamos rendszer a szerződéses vagy autonóm vámtarifával nem volt elegendő a belső és külső piac egyensúlyának fenntartására. A nagyhatalmak gazdasági pozíciójában kialakult eltolódás kihatott a kisebb országok helyzetére, de hatással volt a nemzetközi kereskedelem alakulására is.

A magyar gazdasági élet ellentmondásai az első világháború és a trianoni békekötés utáni években még súlyosabbakká váltak. A megmaradt ország viszonylag túlméretezett ipari kapacitással, de kialakult nyersanyagforrásaitól és piacától elszakítva kezdett átállni a békés termelésre. A belső piac fejlesztésére nincs lehetőség egyrészt a feudálkapitalista nagybirtok rendszer, másrészt a kibontakozó infláció miatt. A nyersanyagforrások és a hagyományos piac a szomszédos országok elzárkózása miatt szinte elérhetetlenek. Ezt az elzárkózást nemcsak a szomszédok nacionalista burzsoáziája, hanem a hivatalos magyar politika revizionista törekvései is elősegítették.¹

A magyar burzsoázia kihasználja az infláció lehetőségét, majd a stabilizáció nyomán keresi a nyersanyagot és áru piacát. Így kerül előtérbe többek között a tengerentúli országokkal folytatott kereskedelem. E gazdasági kapcsolatok előzményeit nehéz meghatározni a Monarchia külkereskedelmi közössége miatt, de azért is nehéz, mert a latin-amerikai országok áru nagy nyugati cégek közvetítésével jutnak el hozzánk, és a statisztikák az áruk származását nem mindig és nem pontosan jelölik (I—III. táblázat). A hagyományos tengerentúli behozatal: kávé, tea, nyersbőr és cserzőanyagok. Ezeket közvetítő útján importáljuk, és a magyar export számára csak a gazdasági világválság után nyernek nagyobb jelentőséget a dél-amerikai államok. A világválság minden kapitalista országban kielezi a gazdasági és társadalmi ellentmondásokat, és a gazdasági feszültség enyhítése érdekében kü-

¹ A tárgyalt időszak gazdasági, politikai hátterét részletesen elemzi *Reményi Lajos* Külkereskedelmipolitika Magyarországon 1919—24. Akadémiai Kiadó Bp. 1969.

lönféle állami intézkedések szabályozzák a külkereskedelmet. Az önálló kereskedelmi szerződések előnyei csak módosult formában, nagyobb fokú állami ellenőrzés mellett juthatnak kifejezésre.

A lassan kibontakozó fejlődést Magyarországon is megszakítja az 1929-ben kibontakozó gazdasági világválság, amelynek hatása a 30-as évek külkereskedelmében is érezhető. Magyarország külkereskedelme alapvetően Németország elé irányul és Közép-Kelet-Európa több országához hasonlóan nálunk is kialakul az állami beavatkozás rendszere a gazdasági élet — különösen a külkereskedelem területén. A német példa nyomán a *kötött devizagazdálkodás* bevezetése azt jelenti, hogy minden külföldi fizetőeszközzel történő árucserét a Nemzeti Bank útján kell lebonyolítani, tehát a külkereskedelem állami ellenőrzés alá kerül. A külföldi tartozások visszafizetését is beszüntetik, amivel hatalmas összegeket tartanak vissza az országban a gazdasági egyensúly biztosítása érdekében. Külkereskedelmet serkentő szerepe van a *felárrendszer* bevezetésének, amely a külföldi valuták pengőre átváltása esetén a hivatalos árfolyamtól magasabb pengőérték kifizetését tette lehetővé. Ez gyakorlatban a pengő 20—40%-os leértékelését jelentette a valuta beváltásánál, de a hivatalos leértékelés nemzetközi valutáris okokból nem történt meg.

A vámok megszigorítása szinte minden országban bekövetkezik. Magyarországon főleg a *behozatali tilalmak* körét bővítik, szinte minden külföldi készáru kizárásával. A behozatalt az állami *kontingens* keret meghatározásával szabályozzák, amelyből a szerződő országok részesedését is megállapítják. Ezenkívül egyes áruk *exporttámogatása* és a mezőgazdaságban a *termelés szabályozása* mind részei az állami beavatkozásnak. A külkereskedelem egyik jelentős szabályozója a *klíringrendszer* kialakítása lesz, amely két ország forgalmát egymást kiegyenlítő áruszállításokra helyezi és devizával csak a szűk különbözetet egyenlíti ki. A harmincas évek elején kialakul a közép-európai országok és Németország, Olaszország klíringrendszere, amin belül bonyolódik le az érdekelt országok külkereskedelmének nagyobb része. Ezen keresztül is a német térhódítás eszközévé válnak a közép- és kelet-európai országok.²

A magyar—német klíringszerződés szinte korlátlan lehetőséget biztosít a magyar mezőgazdasági termékek és a német ipar számára fontos félkész áruk elhelyezésére. A más irányú kereskedelmi kapcsolatok lehetőségét viszont akadályozza az egyoldalú kiviteli többlet. A szerződés fenntart a kiegyenlítésre egy szabad devizakeretet (Beschränkte Freie Quote), amelyből nagyrészt a Németország által közvetített idegen — főleg tengerentúli — áruk finanszírozása történik. A klíringrendszer így akadályozza a más országok felé irányuló külkereskedelem kialakítását.

A magyar ipar egyes ágazatai felfejlődnek az első világháború után. A szomszéd államok elzárkózása és az európai verseny azonban a nyersanyagbeszerzés és áru-elhelyezés miatt is távoli piacokra kényszeríti ezeket. Így kerülnek előtérbe a latin-amerikai országok az elektromos-, textil-, bőr- és néhány jelentéktelenebb iparág áruinak elhelyezésére, ill. nyersanyagbeszerző piacaként. A kapcsolatok kialakítását viszont nehezítik a magyar gazdasági életben kialakult korlátozások.

Néhány dél-amerikai ország — a magyar kivitel volumenéhez viszonyítva — jelentős szerepet nyer ezen iparágak piacaként. A magyar termékek vagy azért versenyképesek a külső országokban, mert a belső ipar fejletlenebb (pl. Kolumbiában a kikészített magyar bőrök), vagy új találmányok kidolgozásával világviszonylatban győzik a versenyt, mint a Ganz gyár motorvonatai. A dél-amerikai országok keres-

² Berend T. Iván—Ránki György: Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19—20. században. Bp. 1969. 282- és kk.

kedelempolitikája is biztosít lehetőségeket a kapcsolatok kialakítására. Általában elmondható, hogy külkereskedelmükben a devizagazdálkodás ellenőrzése a jellemző, amivel a pozitív valutaforgalmat és a külföldi tartozások rendezését szeretnék biztosítani. A „legtöbb kedvezmény” elvének fenntartása mellett a kereskedelmi szerződéseket a *szigorú viszonyosság* alapjára helyezik. Ezt a szigorítást indokolják az egyoldalú gazdaság felhalmozott készletei (pl. brazil kávé), de befolyásolja az Egyesült Államok expanziós gazdaságpolitikája, amely a fontos ipari pozíciók megszerzése érdekében kedvezményeket biztosít a monokulturás termelés áruinak elhelyezésére (pl. az 1935-ös Brazília—USA kereskedelmi szerződés). Ennek ellenére mindig vannak lehetőségek kisebb országok speciális termékeinek elhelyezésére, amely áruknak nem elhanyagolható pozitívuma, hogy bizonyos hiányokat töltenek be és nem jár gazdasági-politikai függés a kereskedelmi kapcsolatok nyomában.

A magyar—dél-amerikai külkereskedelem stabilizálásában a *viszonyosság* biztosítása okozza a legnagyobb gondot. A tengerentúli nyersanyagbeszerzés hagyományos módon a külföldi importcégeken keresztül történik és a dél-amerikai országok nem magyar vásárlásként tartják számon. Ez az akadály a kereskedelmi szerződésekkel áthidalható, de a 30-as években a magyar ipart főleg az *exportlehetőségek* érdeklik a tengerentúl. A viszonyosság Argentínával és Brazíliával csak nehezen, állandó zökkenőkkel tartható fenn, Kolumbia, Kuba, Uruguay és Venezuela esetében a magyar import kényszerűség. Chile annyiban képez kivételt, hogy a réz fontos hiánycikk, amelynek megszerzésére sem elegendő valuta, sem megfelelő exportcikk nem áll rendelkezésre.

A gazdasági nehézségek áthidalásában nem egyszer komoly szerepe van a magyar diplomáciai testületnek az adott országokban, de a hazai hivatalos szervek — illetékes minisztériumok, Külkereskedelmi Hivatal — nem mindig az esetleges perspektíva lehetőségével, hanem a külkereskedelemben betöltött százalékarány („egyéb országok” 8—10%) részeként kezelik ezeket az országokat. Az Országos Levéltár anyagára támaszkodva igyekszünk bebizonyítani, hogy a jelzett kapcsolatokban több lehetőség rejlett, a kibontakozást viszont világhatalmi tényezők akadályozták.

Argentína a kölcsönösség elve alapján fejleszti külkereskedelmét. A nyilvántartást a szállító országok vásárlásaiként vezetik. Mivel a magyar igényeket idegen kereskedőtársaságok biztosítják, az argentin statisztikákban ezek vásárlásaként szerepelnek. Ezért van jelentős eltérés az argentin és magyar statisztikákban a kereskedelmi forgalom kimutatásánál (IV. sz. táblázat). Az ellentmondások a követjelentések szerint 1934-től kerülnek fokozottan felszínre, amikor az argentin kormány korlátozza az importárakra a devizakiutalásokat. Amely ország nem köt kereskedelmi egyezményt Argentínával, áruit csak pesóban egyenlítik ki és ez bizonytalanná teszi az üzletkötést a peso 30—36%-os áringadozása miatt.³ Tovább szigorítják az importot 1935-ben, amikor az árubevitelt engedélyekhez kötik. Amely importvállalat előzetesen nem nyer beviteli engedélyt és ezzel „felármentes devizát”, annak áruit 20%-os árkülönbözettel vámolják el. Ezzel szemben a devizaegyezményt kötő országok (Anglia, Hollandia, Németország, Svájc) előnyt élveznek a kereskedelemben, a devizakiutalásoknál.⁴ Az argentinai magyar követség kérelmét 2 millió pengő értékű deviza kiutalására még 1934 végén azzal utasítja el a Devizaellenőrző Központ, hogy az argentin statisztikákban „alig említésre méltó” tétellel szerepelnek

³ Országos levéltár Külügyminisztérium gazdaságpolitikai osztályának iratai (továbbiakban: OL k 69) 52 667/934—594. csomó.

⁴ Uo. 5289/935.

a magyar vásárlások.⁵ Ezek az akadályok a kereskedelem szerződéses szabályozására ösztönzik a magyar államot.

A kereskedelmi szerződés megkötése néhány magyar vállalatnak az érdeke, amely már régen számol a tengerentúli piac meghódításával. Itt elsősorban a Ganz és Tsa Rt. vasongyárát kell említeni, amely 1921-ben Hollandiában kereskedelmi társaságot alapít meghatározott céllal: „...A nyugat felé és különösen a tengerentúlra irányuló üzlet egységes irányítására a Ganz féle Villamossági Rt-gal közösen Gyáros Vilmos mérnököt küldjük ki Amsterdamba...”⁶ Az üzlet kialakítására csak később kerül sor, miután a Ganz a húszas évek végén a General Electric érdekkörébe kerül és az érdekelt gyárak között megtörténik a piacok elosztása. A válságot követő fellendülés idején a Ganz gyár Európában nem talál elegendő felvevőpiacot új gyártmányai, a villamosvonatok számára, mivel sem Magyarországon, sem a szomszédos államokban nem történik meg a vasútvonalak rekonstrukciója.

Az argentin államvasút 1934-ben írt ki versenypályázatot 18 motorkocsira, amelyre 13 ország vállalatai adták be ajánlataikat. A rendelés értéke 12 millió peso (= 104.000 angol font), de további 16 motorkocsi rendelését is kilátásba helyezték. A Ganz megbízottja a General Electric argentinai képviselője volt, az elnyert szerződést az írta alá a Ganz nevében 1935. jan. 31-én.⁷

A gyár termelése szempontjából az üzlet jelentős, de mögötte kitapintható a termékek versenyképességének egyik fontos tényezője, az olcsóság. A továbbiakban ez okozta a Ganz problémáit, amint a gyár igazgatósági beszámolója később bizonyítja: „... az első 34 kocsihoz szóló megrendelést 1935 elején éles versenyben es nyomott árakon tudtuk megszerezni, amely árak megjavítására mind ez ideig nem volt mód, mert csakis a régi árak alapján tudtunk — a versenypályázat kiírása nélkül — újabb megrendeléseket elnyerni. Az általunk elért árak viszont az angolokra nézve teljesen elfogadhatatlanok, de különben is indokolt ezeknek az emelése, amit azonban, ha a szabad verseny érvényesülhet, teljesen lehetetlen elérni, mert a német ipar, kormányja támogatásával, hallatlan erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy az argentin piacot elhódítsa, vagy legalábbis a vasutak megrendeléseinek jelentékeny részét elnyerje.”⁸

Az üzlet lebonyolításához biztosítják a felármentes devizát, a Ganz mégis szorgalmazza a magyar külügyminisztériumban a magyar—argentin kereskedelmi megállapodások létrehozását. A magyar vásárlások emelése mindenképpen ajánlatos, mert más cégek áruai is vevőre találtak. Így az Egyesült Izzó és Villamossági Rt. 120.000 peso értékben kapott devizakiutalást, a Szegedi Kenderfonó Gyár Rt. kb. 1 millió pengő értékű kenderfonalat helyezett el, de más kiutalásokkal a Külkereskedelmi Hivatal által kért 2 millió peso keretet meg is haladták 1935-ben és további cégek is érdeklődtek a piac iránt. A Kender—Juta és Textilipari Rt. 100 vagon jutaggyártmányt tudna elhelyezni 36.000 angol font értékben.⁹ Az export támogatására a külügyminisztérium nagyobb mennyiségű tengeri vásárlási lehetősége iránt érdeklődik, amit az illetékes argentin körök örömmel fogadnak (Gabonabevásárlási Központ), de német kikötőkön át, német kereskedőkön keresztül ajánlanák lebonyolítani.¹⁰ Ez Németország számára lenne előnyös, mert a magyar—német kiringegyezmény keretében tudná elszámolni a közvetített árut, ezt viszont Argentína nem

⁵ Uo. 50 176/935.

⁶ OL. Gazdasági Levéltár Z 421. Ganz. igazg. jkv. 1921. nov. 7.

⁷ OL K 69 50 799/935.

⁸ OL Gazd. Levéltár Z 421. uo. 1938. nov. 8.

⁹ OL k 69 52 512/35 — 52 317 — és 50 957.

¹⁰ Uo. 55 167/935.

veszi figyelembe magyar vásárlásként a felármentes devizák kiutalásánál. Így a tervezett üzlet csak szerényebb keretek között realizálódott.

A kereskedelmi szerződés a magyar áruk devizasükségletének biztosítása érdekében volna minél előbb megkötendő. Az argentin szervezetek viszont húzták a tárgyalásokat, mert nem látták biztosítottnak a magyar rekompenzációt. A kialakult forgalomról erősen eltértek a két ország statisztikái (V. táblázat), de 1935-től a félreértések elkerülésére bevezették az áruk származási bizonyítványának kötelező bemutatását. A szerződés feltételeként Argentína meghatározott árumennyiséget szeretne exportálni, vagy más, kivitelét biztosító engedményt akar elérni. A követ véleménye szerint meggondolandó, hogy a magyar ipar képes-e az argentin nyersanyag-kontingens átvételére, mert a kereskedelmi egyezmény magyar behozatal nélkül a magyar kivitel számára nem nyújthatna előnyt.¹¹

A Külkereskedelmi Bizottság viszont hangsúlyozza a kereskedelmi megállapodások mielőbbi létrehozásának szükségességét, — vagy legalább a magyar exportcikkekre a 20%-os felár felfüggesztését. Ha ez nem megy, legalább a Ganz áruira kell biztosítani a kedvezményes devizát.

A szerződés létrejöttének legfőbb akadálya, hogy az argentin kormány csak 10 millió pesos magyar vásárlási keret esetén hajlandó biztosítani a magyar export számára kedvezményes (20% felármentes) devizát. Tehát a magyar vásárlásokat kell kiterjeszteni, amire a Külkereskedelmi Hivatal szerint van lehetőség (I. VI. sz. táblázat). Előnyös az import, mert az argentin áruk magyarországi kiegyenlítését a tényleges behozatal devizaértékének megfelelő pengőben és a folyamatban levő felár (1937: 53%) kifizetésével eszközlik. Az argentin export szempontjából számba jöhető gyümölcsfajtákra a Magyar Vámtarifa szerződéses tételei érvényesek, amelyek a legnagyobb kedvezmény alapján szerződő felet megilletik.¹² A Földművelésügyi Minisztérium viszont elzárkózik mindenféle bizalmas, vagy formai megállapodáshoz való hozzájárulástól, amely Argentínának gyümölcsexportot biztosít. A Magyar Nemzeti Bank a devizaátutalások rendjénél kifogásolja, hogy az argentin államadósságok céljára lefoglalt hányad nincs meghatározva. A magyar exportálók viszont továbbra is a szerződés mielőbbi megkötése érdekében lépnek fel. A kereskedelmi szerződés realizálását magyar részről a Ganz gyár érdekei siettetik, mert 1937 márciusában további 5 millió pesos rendelésről folynak tárgyalások. Utóbbinál a Ganz a nyersanyagár-emelkedések miatt árkalkulációját 15%-kal akarja emelni. A rendeléseket 1938 januártól kezdik szállítani, ezért kívánatos a kereskedelmi kapcsolatok mielőbbi rendezése, hiszen kedvezményes valuta nélkül a gyárat 20% veszteség éri. A szállítások fontosságára való tekintettel döntenek a szerződések mielőbbi aláírásáról.¹³

A magyar—argentin kereskedelmi szerződést 1937. december 24-én írják alá. Egymás áruira kölcsönösen elismerik a legtöbb kedvezményt, de a devizakiutalásokat az argentin kormány a magyar vásárlásoktól teszi függővé. Az áruforgalmat származási bizonyítványokkal kell igazolni, amelyeket a külképviseltek láttamoznak. A szerződés két éves, de 3 hónapos felmondást feltételezve további 1—1 évre meghosszabbítható. A szerződéshez egy „Bizalmas jegyzék”-et csatoltak, amely az adminisztratív teendőket szabályozza. A magyar import szempontjából leglényesebb a 10 millió peso értékű (1 pengő=0,98 peso) vásárlási kötelezettség, amelynek 1/4 része gapot legyen, amennyiben az ára nem tér el a világpiaconól.

¹¹ Uo. 53 007/936.

¹² Uo. 52 245/937.

¹³ Uo. 57 179/937.

A szerződésben, illetve a bizalmas jegyzékben vállalt 10 millió peso magyar kontingens már 1938 első felében bonyodalmakat okoz. A német—argentín kliring-szállítmányokból átvett bőrtet és cserzőanyagot Argentína nem ismeri el magyar vásárlásként.¹⁴ A Külkereskedelmi Hivatal értesülése szerint a Ganz gyár újabb üzletei további valutákat kötnek le a magyar kiutalásból és mivel az állami megrendelések elsőséget élveznek, így más cégek nem is jutnak devizához.¹⁵ Tehát most előnytelenebb a helyzet, mint a kereskedelmi szerződés megkötése előtt. Ez annál inkább igaz, mert a gyapotvásárlási kötelezettségek is nyomasztóak, a kereskedők nem akarnak szakítani hagyományos beszerzőikkel, az előnyösebb árakra hivatkozva.

A magyar kivitel túlsúlya jellemzi az argentín—magyar kereskedelmi kapcsolatokat. A Devizaellenőrző Hivatal állandóan panaszkodik a magyar vásárlások elmaradása miatt, és a devizakiutalások megvonásával fenyeget. A budapesti argentin követ is arra hívja fel a Külügyminisztérium figyelmét, hogy a vállalt 10 millió pesónyi szerződésnek legalább 75 %-át teljesíteni kellene a jószándék dokumentálása érdekében.¹⁶ A helyzetet nehezíti, hogy Argentína nem hajlandó figyelembe venni a Németország által közvetített magyar vásárlásokat (bőrök, quebracho), mert a német—argentín kliringegyezmény alapján a német tartozások állandóan növekszenek, ezen felül a közvetett magyar vásárlások Argentínának devizakiesést jelentenek. A tengerentúlra exportáló magyar vállalatokat a kedvezményes deviza kiesése sem riasztja el az üzlettől, mert a hazai kereskedelempolitikában kialakított felárrendszer mellett még kifizető a szállítás. Az 1935-ös rendelkezés szerint a szabadforgalmú országokkal az áru aranypengő értékének megfelelően behozatalnál 53 %, kivitelnél 50 % felárban részesül (a kliringszerződéses államok áruira ez 41, ill. 38 %).¹⁷ Az állami megrendelésként szereplő áruk: a Ganz motorkocsik, a Weiss Manfred gyár 10.000 font értékű vascső szállításai kedvező elbírálásban részesülnek Argentínában a devizakiutalásnál. Más üzemek viszont hajlandók a devizakiutalásoknál alkalmazott 20 % terhelést is vállalni, hogy áruikat elhelyezhessék. Így az Egyesült Izzó, ha 1 millió izzólámpa bevitelére engedélyt kap (=400.000 peso), a Goldberger gyár, ha korlátozás nélkül szállíthat, a Fried Bernát és Fiai Rt. 20 q borjúbox exportra kér engedélyt (7000 font érték), a Mezőgazdasági és Kémiai Ipartelepek 200 q szárított élesztőt szállítana 7400 font értékben,¹⁸ mert a hazai támogatás kifizetővé teszi számára az exportot. Az exporttámogatás pedig az iparfejlesztés létérdeke, mert csak ezzel a támogatással tudják haszonnal elhelyezni az árufeleslegeket.

Az Argentínával kialakult kereskedelem néhány vállalat számára nyújt lehetőséget, de a kölcsönösen kiegyensúlyozott forgalomra Argentína mezőgazdasági jellegű feleslegei miatt nincs lehetőség. Magyarország csak réseket tölt be az áruforgalomban, és az imperialista hatalmak konkurrencia harca mellett ez egészen eltörpül. Mikor 1939 tavaszán Németország 100.000 tonna búza és 8000 tonna gyapjú vásárlására tesz ajánlatot, kompenzációként megkapja az államvasutak rendelését 64 dieselmotorra és 900 tehervagonra, noha a Ganznak is voltak erre esélyei.¹⁹ Az argentin kormány a felhalmozott búzakészleteket szeretné csökkenteni, de ezzel a német háborús készülődést segíti. A berlini magyar követség jelentése szerint „Az argentinai búzaszállítások némileg feltűnőek, figyelemmel az állandóan kiváló-

¹⁴ Uo. 52 517/938.

¹⁵ Uo. 52 549/938.

¹⁶ Uo. 52 992/938.

¹⁷ Uo. 52 909/938.

¹⁸ Uo. 53 114/939.

¹⁹ Uo. 51 639/939.

nak jelzett német búzatermesre és a nagy német készletekre. Az sem nagyon valószínű, hogy a német vagongyárak a rendelést — tekintettel a nyersanyagellátási nehézségekre és a birodalmi vasút egyidejű rendelkezéseire — hat hónapon belül le tudják bonyolítani.”²⁰

A háborús készülődés a magyar külforgalomban már 1938-ban érezteti hatását. Az exportprémiumok és forgalmi adóvisszatérítések csökkenése vagy esetenként megvonása visszahat a kivitelre. A *Wolfner gyár* fenti okok miatt arról panaszkodik, hogy az 1938-as exportja 1937-hez viszonyítva 15%-kal csökkent, de az országos bőrexport ugyanezen időben 25%-os csökkenést mutat.²¹ Bár a háborús készülődés miatt a belső fogyasztás emelkedett, a gyár nem nélkülözheti az argentin nyersanyag-és exportpiacot, amelyet 1939-től a német import kiesése nyomán a *Wolfner gyár* legfontosabb tengerentúli piacaként tart számon. A gyár már 1937-ben számba veszi Amerikát, mint a piacfejlesztés fontos területét, de bázist ekkor főleg a közép-amerikai országokban teremt, az ABC^{22a} országokba bőrexportja ekkor még nem számottevő.²² Az argentin piac gyors felfejlődésére jellemző, hogy 1940 tavaszán már 70.000 dollár értékű kikészített bőr exportjáról adnak számot, de ha a kilátások nem romlanak, a kivitel 120—150.000 dollárra fokozható. A kivitel értéke azonnal nyersbőr és cserzőanyag vásárlásokra fordítható, amit az argentin hatóságok valószínűleg szívesen látnának. A tengeri kereskedelmet a háború kitörése óta a német árukat sújtó angol bojkott akadályozza. A Külkereskedelmi Hivatal közvetítésével az angol konzulátus engedélyt (navicert) ad nem-német eredetű áruk tengeri szállítására és így hajóznak a magyar készítmények Dél-Amerikába.²³ (Keresk. forgalomra l. VII. táblázat.)

Amikor a háború előrehaladásával a navicert megszerzésére nincs lehetőség, a *Wolfner gyár* Buenos Airesi üzletfelei- azt ajánlják, hogy az árucserét Buenos Aires—Jokohama—Vladivostok vasútvonalon kell kialakítani. A lehetőségeket nem ismerik, de valószínűnek tartják, hogy az áru így is kalkulációképes lesz.²⁴ Ez a lehetőség a brazil szállításokkal kapcsolatban is felmerült, de nincs nyoma annak, hogy a Szovjetunióon keresztül jutott volna Magyarországra tengerentúli áru. A Ganz motorkocsik esedékes szállítása is megszakad, bár azok útra kész állapotban vannak. Utolsó adataink 1940-ről vannak a kölcsönös forgalomról. A magyar üzletfeleket az sem riasztotta el a kapcsolatok fenntartásától, hogy angol fontot csak az Angol Birodalom és Spanyolország területéről érkező árukra utalt ki a Devizaellenőrző Hivatal 1939. október 25 óta.²⁵ A háború terjedése megszakította a fejlődő kapcsolatokat.

Brazília külkereskedelmét az 1879-es vámtarifa alapján bonyolította, amely a kölcsönös legtöbb kedvezményes szerződésekkel szabályozta a forgalmat. 1928-ban módosítják a vámtörvényt, de az alapokat ez nem érinti, a brazil nyerstermények védelme biztosított, a kereskedelmi mérleg állandóan aktív.

Magyarországal 1929-ben kezdődnek tárgyalások a kereskedelmi forgalom szabályozására. A kibontakozó gazdasági válság közepette a magyar kávévámok felemelésének veszélyétől ösztönözve 1931. december 24-én létrejön a kereskedelmi egyezmény, a legtöbb kedvezmény kölcsönös biztosításával. A két ország forgalma

²⁰ Uo. 51 663/939.

²¹ Gazdasági Levéltár Z 704 31. dosszié.

²² Uo. 29. dosszié.

^{22a} ABC országok: Argentína, Brazília, Chile.

²³ Uo. 32. dosszié.

²⁴ Uo. Z 708 142. és 147. dosszié.

²⁵ OL K 69. 55 591/939.

nem jelentős (VIII. sz. táblázat), az áruk külföldi kereskedőtársaságok közvetítésével kerülnek Magyarországra. Kivitelünkben csak a maláta szerepel nagyobb tételeiben.

A brazil külkereskedelmet a továbbiakban módosítja a kávékészletek felhalmozódása, amelyeknek exportját a további szerződésekben kikötött kontingensekkel igyekeznek biztosítani. Az export csökkenésével függ össze a devizaforgalom ellenőrzésére hozott néhány intézkedés 1930—34 között. Az Egyesült Államokkal 1935-ben kölcsönös előnyöket biztosító szerződést kötnek, amelyben Brazília számára fontos 12 kiviteli cikket — közte a kávé — szabad listára tesznek, 6 trópusi cikk és a mangánérc vámját pedig 50%-kal mérsékli az USA.²⁶ A szerződés nyomán előrelátható, hogy a lejárt szerződéseket Brazília nem fogja a régi alapon megújítani.

A magyar—brazil kereskedelmi egyezményt Brazília 1936. április 30-ával felmondja. A magyar kivitel biztosítása érdekében azonnal megindulnak a tárgyalások átmeneti provizórium, illetve az új szerződés kialakítására. Mivel Brazília is érdekelt az európai kapcsolatok rendezésében (1936. aug. 1-ig 40 kereskedelmi szerződést szüntettek meg), Sampaio meghatalmazott miniszter európai körútján tárgyal a kereskedelmi szerződések új feltételeiről. Magyarországi tárgyalásai során nyilvánvaló, hogy új alapokra helyezik kereskedelmi kapcsolataikat. Elfogadják a legtöbb kedvezmény elvét, de csak a teljes viszonyosság alapján. Kéri a magyar kávévámok legalább 50%-os leszállítását és a kávépótlék néven forgalmazott árukból a „kávé” szó törlését, mert jogtalan konkurrenciát teremt a kávéval. Ellenszolgáltatásul felajánlják az USA-val kötött szerződésben szereplő kedvezőbb vámtételeiket. Brazil exportként számba jöhet még gyapot, narancs, kakaó, szárított vagy fagyasztott hús, állati bőrök, fafélék, kaucsuk és dohány.²⁷

A kereskedelmi kapcsolatok rendezéséért szót emel a Külkereskedelmi Hivatal: A malátakivitel (amelyben a Dreher sörgyár érdekelt) jelentős, de ne kizárólag kávéimporttal legyen kompenzálva. Gyapotbehozatalunk évi 70 millió pengőt tesz ki, amiből 15 milliós tétel az USA-ból származik. A brazil ennél olcsóbb és jobb minőségű lenne. Ezenkívül nagy lehetőség nyílna textiláruink exportjára, mivel a textilárut Brazília 80%-ban külföldről szerzi be.²⁸ Más jelentés szerint Brazília is szívesen látná a kereskedelmi kapcsolatokat olyan országgal, amely nem áll preferenciális viszonyban nyersanyagszállító országokkal és nincsenek gyarmatai, így jó árucserre kialakulását remélik. De Magyarország számára is előnyös lenne a fejlődő ország növekvő piaca. Árviszonyaik mellett az angol, francia és közép-európai kisebb államok áruival is lehet versenyezni. Az erős német konkurrenciát viszont a brazil hatóságok igyekeznek visszaszorítani erős beviteli többlete miatt.²⁹

Végül ideiglenes egyezmény jön létre a két ország között 1936. július 30-án, amely meghosszabbítja az 1931-es egyezményt a végleges kereskedelmi szerződés megkötéséig (ill. 30 napos felmondással). Ehhez két bizalmas jegyzék csatlakozik, amelyben Magyarország 1300 tonna kávévásárlási minimumot vállal, és kikötik, hogy a szerződő felek érdekelt vámtételeiket az egyezmény idejére nem emelik.³⁰ A brazil kormányt a kávé elhelyezése sarkallja, de gazdasági problémái a következő évek folyamán sem oldódnak meg.

A gazdasági egyensúly kialakítására a Vargas-kormány több intézkedést tesz 1937 novemberében. Így jelentősen lecsökkentik a kávé kiviteli vámját, felszabadít-

²⁶ Uo. 1935. dec. 5. összefogl. jelentés. 595. csomó.

²⁷ Uo. 53 901/936.

²⁸ Pesti Tőzsde 1936. júl. 9.

²⁹ OL K 69 56 921/936.

³⁰ Uo. 55 128/936.

ják a deviza- és valutaforgalmat —, megindul a befagyasztott külföldi kereskedelmi követelések kifizetése és az év decemberében a Banco do Brasil monopolizálja a devizaforgalmat. Ez azt eredményezi, hogy a szabadforgalomban 20%-kal magasabb a deviza árfolyam, mint a bank által engedélyezett árukra történő kifizetéseknél. A diktatúra egyéb intézkedései is a hazai mezőgazdasági és iparfejlődés útját egyengetik (lökést adnak a kávékivitelnek), de a fejletlen ipar nem képes biztosítani a szükségleteket, tehát az árubehozatali pillanatnyi megtorpanás után fokozódik. Brazília elkötelezettsége tovább mélyül az USA-val az 1937-es pénzügyi egyezmények nyomán. Ez fékezi az európai kapcsolatok fejlődését, de ezen belül Németország tartja ésfokozni is tudja pozícióit Brazíliában a háború kitöréséig. (IX. táblázat.)³¹

A magyar—brazil áruforgalom 1937 után nem fejlődik, bár brazil hivatalos körökben történik erre ösztönzés. A Külkereskedelmi Hivatal elzárkózik a csereforgalom bővítésétől: „Jelenlegi behozatali rendszerünk nem alkalmas arra, hogy kereskedelmi szerződéseinkben az eddiginél túlmenően vásárlási kötelezettséget vállaljunk.” A Földművelésügyi Minisztérium hasonlóan elutasítja az újabb kontingensekkel terhelt megállapodást, mert „... hátrányosan befolyásolná jelenlegi kávé beszerzési rendszerünket, anélkül, hogy egyéb téren jelentősebb előnyöket részünkre biztosítana”.³²

A kávévásárlás gondjai összefüggnek a magyar—német klíringszerződéssel. „A márka fogyasztás fokozása végett” 100 helyett 120 vagon kávé kell átvenni a német importból.³³ A magyar gyarmatáru-kereskedelemben érdekelt cégek nem lelkesednek az állami beavatkozás folyamatosan kialakult rendszeréért, amely szerint 1936 áprilisa óta a kávévásárlásra igényelt minden angol font után 6,33 márka értékű német kávé kell vásárolni. 1937-ben a gyarmatárura igényelt fontok után kávénál 12,20, teánál 3, borsnál 16 márka értékben tartoznak német tranzit gyarmatáru-vásárolni a magyar importőrök.³⁴ „Ennélfogva a megnövelt márka-átvételi kötelezettség csak fokozza Németországtól való függésünket és az eddiginél nagyobb mértékben fogja a magyar piacot kiszolgáltatni a német gyarmatáru nagykereskedelemt nek” — írja a Kamarai Közlöny 1937 májusában. A német klíringszerződés valóban elsorvasztja az önálló magyar kereskedelmet, mert a kereskedelmi szerződésben vállalt 130 vagon kávévásárlásból csak 66 vagonnal tudnak brazil kávé behozni olyan megkötéssel, hogy a Nemzeti Bank csak brazil kávé vásárlására utalja ki a fontot. Az országos fogyasztás kávéból (1939) kb. 210 vagon, amelyből 110 német és kb. 80 vagon brazil szállítmány, a többi a minőség javítására angol exportból származik.³⁵

A hazai szükségleteket figyelembe véve volt reális alapja a szerződésben vállalt kötelezettségeknek, de a Németország felé történt elkötelezettség ezt megakadályozta. Ezért nem volt reális alapja annak az elképzelésnek, hogy a csepeli szabadkikötőt közép-európai kávéelosztó központtá alakíthatná Brazília. Valójában Németország volt a térség kávéelosztója.

A második világháború hatásaként Brazília kávéexportjának 27%-a kiesett az európai kapcsolatok zavarai miatt. A kiesést különböző kormányintézkedések, a belső iparosítás, a hazai felvevőpiac fejlődése ellensúlyozta, és nem került sor devizakorlátozásokra. A brazil külforgalomban mind nagyobb szerephez jut az USA. „Az embernek az az érzése, hogy néhány év alatt ez az egész kontinens függetleníti

³¹ Uo. 56 222/938.

³² Uo. 52 143. és 52 807/938.

³³ Uo. 54 059/938—596. csomó.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo. 50 207/938., 54 630/939.

magát Európától és a külkereskedelem az „Amerikák” közt fog lebonyolódni. Egyelőre igyekeznek még az európai összeköttetéseket fenntartani, de a nehézségek folytán mindinkább rájönnek, hogy nem érdemes ezzel bajlódni, amikor az Egyesült Államokból annyival simábban vásárolhatnak” — írja a kereskedelmi és iparkamarák riói levelezője.³⁶ A kávé elhelyezésének érdeke is az USA-hoz köti Brazíliát. 1940/41-re kontingentálják az Egyesült Államokba irányuló kávéexportot, amelyből Brazília 60%-ban részesedik.³⁷ Ezzel párhuzamosan Németország részesedése Brazília importjából az 1939 első félévi 4,33%-ról 1940 első félévében 2,89%-ra esik vissza.³⁸

A braziliai magyar követ jelentései 1939 ősztől állandóan arra hívják fel a figyelmet, hogy a magyar gyáraknak ki kellene használniok a háború következtében kialakult helyzetet. Áruinkért nemes valutát adnának, de a magyar vállalatok nem szállítanak. A háború kitörésekor Hamburgban rekedt magyar malátát az USA vállalataival történő üzletkötések helyettesítik, pedig ezek eddig nem szállítottak Brazíliába malátát. A magyar áruk elmaradása nagy kárt okoz a kialakult üzleti kapcsolatokban.³⁹ A Ruggyanta- és Weiss Manfred gyár 1939-ben felállított képviselőjének szervezését is megakasztotta a háború kitörése. Az európai szállítók, így a magyar vállalatok is, áruik ellenértékét a behajózáskor, vagy európai hitelnyújtás biztosításával szerenék látni, míg az USA 120 napos váltóhitelt biztosít a szállításoknál. A követjelentések visszatérően hangsúlyozzák, hogy a helyi üzleti szokásokhoz igazodva nagy lehetőségek rejlenének a braziliai vállalkozásokban. A háború hatására fellendül a brazil vasérctermelés, amelyhez mérnökök, gépek hozzájárulásával nagy befolyást biztosíthatnának a magyar gyárak. Azt is felveti, hogy ezzel a kapcsolattal személyzetfeleslegük levezetésére is alkalom nyílna. A forgalom növelésétől a brazil kormány sem idegenkedik, és áru- vagy devizakompenzációval szívesen vennék a magyar ipari és mezőgazdasági cikkeket a brazil piacon.⁴⁰

A Külkereskedelmi Hivatal 1940 januárjában megvitatja a magyar—brazil árucserlehetőségeit az exportban érdekelt vállalatok bevonásával. A braziliai magyar követ tartja a tájékoztatót. A német pozíciók gyengülésével jó lehetőséget látnak a nyersanyagok, illetve készáruk cseréjére, valamint a brazil iparosításba való bekapcsolódásra. A forgalom lebonyolítására Magyar—Brazil Kereskedelmi Rt. alakul (a Ker. Bank, az Angol—Magyar Bank és a Magyar—Egyiptomi Kereskedelmi Rt. hozza létre) Rio de Janeiróban és a brazil követség Kereskedelmi Tájékoztató Irodát állít fel Budapesten az üzleti forgalom emelése érdekében.⁴¹ A kormány jegyzéktervezete is elkészül a magyar—brazil viszony rendezésére, amelynek alapján az állomáshelyére visszautazó követ a kapcsolatok fejlesztésében közreműködhet.⁴² Olaszország hadbalépésével azonban az áruszállítások (olasz közvetítő hajók) újabb nehézségekbe ütköznek. Az Elzett gyár jugoszláv hajóval szállít és további közös jugoszláv—magyar szállítások kialakítása („charterolás”) volna kívánatos. A legjövődmezőbb mégis a brazil iparosításba való közvetlen bekapcsolódás lenne, mert a belső piac fejlődés miatt brazil exportunk emelésére — az érdekelt gyárak szakembereinek véleménye szerint — nem lehet számítani.⁴³

³⁶ Gazd. Levéltár Z 196. 19. csomó 126/1939.

³⁷ Uo.

³⁸ OL K 69. 54 986/940.

³⁹ Uo. 54 885/939.

⁴⁰ Uo. 557 131/939. nov. 13.

⁴¹ Export Kurir 1940. febr. 5.

⁴² OL K 69. 50 583/940. jan. 29.

⁴³ Uo. 56 020/940. dec.

A háború terjedésével párhuzamosan nyomon követhető a tengerentúli forgalom további zsugorodása. A szakminisztériumok (ipar-, kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint a Külkereskedelmi Hivatal) 1941 februári állásfoglalása szerint kívánatos lenne az árucseré Brazíliával, de a szállítás akadályozott. Már a jugoszláv hajók sem közlekednek áruval Európa és Amerika között. Van még szállítási lehetőség Perzsián vagy a Szovjetunió keresztül, de a hosszú út lehetetlenül megdrágítja az árut.⁴⁴ Az Elzett gyár továbbra is szállít a Perzsa-öbölön keresztül. A Wolfner gyár feljegyzéseiben (pro memoria 1941. III.27.) arról van szó, hogy a magyar ipar hajókat bérelne, amelyek szovjet vagy japán lobogóval Vladivosztokig szállítanak az árut (500 tonna gyapjú, 1500 tonna gyapot, 600 tonna nyersgumi, 2000 tonna nyersbőr és 250 tonna quebracho), és onnan vasúton érkezne a magyar határra. A feljegyzés szerint a fuvarért az áruk 50%-ával fizetnének, de abban van nézeteltérés, hogy az osztás a behajózásnál Vladivosztokban, vagy a magyar határnál történjék.⁴⁵ A jelek szerint a magyar gyáraknak ilyen feltételek között is megérné a szállítás, de a Szovjetunió megtámadásával ez a kereskedelmi útvonal is elzárul.

A brazil hatóságok korlátozó intézkedése az 1941. május 3-i rendelkezéssel veszi kezdetét. Ebben a devizakiutaláshoz a Banco do Brasil külön engedélyt tesz szükségessé olyan országok esetében, amelyeknek kereskedelmi és bankügyletei idegen kormány ellenőrzése alatt állhatnak. A fenti rendelkezés ilyen országok közé sorolja Magyarországot, Jugoszláviát, Bulgáriát, Görögországot, és áruik kiegyenlítését milreisben írja elő.⁴⁶ Ezen túl már gyakorlatilag nincs lehetőség az áruszállításokra sem, és a kapcsolatok alakulását jelző jelentések is megszakadnak 1941 közepén.

Chile réz- és salétromszállításokkal van érdekelve az európai forgalomban. A követjelentésekben 1938-tól találunk említést a Magyarországgal történő kereskedelemről. Már az 1937. évről szóló gazdasági jelentésben felmerül, hogy a külföldi érdekeltségekhez hasonlóan magyar részfeldolgozó vállalatot kellene kialakítani. A chilei kormány előjogokat biztosít a külföldi tőkének — gépi berendezések formájában is. Ha egy ilyen üzemet magyar tőkével létrehoznánk, a bolíviai ón is bekapcsolható volna a termelésbe. Kisebb bányákat, vagy réztermelésüket lehetne bérbe venni és a purifikált rezet Magyarországra szállíthatnánk, mint chilei exportot. Míg a kiszállított nyers rezet csak 20%-ig kompenzálja Chile a külkereskedelmi forgalomban, a megmunkált terméket 100%-os kompenzációra lehetne elfogadtatni és ezért Magyarország különféle termékeket exportálhatna. A vállalkozás a magyar tőkekiáramlás hasznos formája lenne és az ország rézszükségletét is megoldaná.⁴⁷

A kereskedelmi szerződés hiányában a forgalom korlátozott — alig 5000 dollár évente. A magyar export gumiárukból, gyógyszerekből, gyógyszer-nyersanyagokból, női ruhákból, kézimunkákból tevődik ki. Lehetőség volna a bővítésre gépek, vasúti felszerelések, különféle szövetek, feldolgozott bőrok, villanykörték, műszerek formájában. A kereskedelmi szerződés ügyében folynak tárgyalások, de a rézkérdés megoldása nélkül nincs remény exportunk bővítésére, mert nagyon szűk a viszonyosság chilei alapja.⁴⁸ A magyar áruk nem hódítanak teret az adott időszakban a chilei piacon.

Kolumbiával már a század elején is volt jelentéktelen árucseré. Kivételnek túl-

⁴⁴ Uo. 50 601/941. 50 707. és 51 387.

⁴⁵ Gazd. Levéltár Z 704. 34. dosszié.

⁴⁶ OL K 69. 52 737/941.

⁴⁷ Uo. 52 117/938—597. csomó.

⁴⁸ Uo. 52 001/939.

nyomó többségét (1933: 73%) a kávé képezte, de a petróleum fokozatosan előtérbe került, fő kereskedelmi partnere az Egyesült Államok volt. Ennek ellenére a magyar előtt már a cseh és lengyel export is tért hódít az Andok térségében. Magyarország legnagyobb tételben malátát szállít (X. táblázat), de vannak magyar ajánlatok mind az export, mind az import szélesítésére. A Wolfner bőrgyár például ajánlatot tesz arra, hogy kb. 50.000 dollár értékben cipőfelsőbőrt szállít Kolumbiának és ennek 200%-ára hajlandók nyersbőrt importálni.⁴⁹ Ehhez a kereskedelmi kapcsolatok rendezése és a kedvezményes vámtételek alkalmazása is számításba jönne.

A kereskedelmi szerződésnek egyik akadályja a parlamenti jóváhagyás nehézsége. Átmeneti megoldásnak mindkét fél elfogadja az Osztrák—Magyar Monarchia és Kolumbia közti 1912-es kereskedelmi és hajózási szerződést (kis módosítással), amely nem lépett életbe az okmányok kicserélésének elmaradása miatt. A gyorsnak ígérkező megoldás után 1940. február 2-án lép életbe a kereskedelmi egyezmény,⁵⁰ de akkor már nem sok lehetőség nyílik a forgalom kiszélesítésére.

Kubával 1936 májusában történt megállapodás szerint a magyar árukra a minimális vámtarifát alkalmazzák, míg a magyar export összegének legalább 50%-áig importál Magyarország. Árucikkeink: maláta, zsineg, kender (törve), enyv, hímzett ruhák, gyógyszerek. Import: sózott nyersbőr.⁵¹ Mivel a szállítás idegen hajók és kereskedők közbejöttével történik, állandó az összeütközés az áruk eredete és a vállalt kötelezettségek teljesítése miatt. A kubai piac értékét az USA hiánycikkei adják, ugyanis az Egyesült Államok előnyt élvez a kubai importban, de bizonyos áruk hiányában nem él vele. Így versenyeztünk a német gyógyszerszállításokkal. A kubai főkonzulátus tevékenysége főleg a vásárlások igazolásában, a hivatali kimutatások megfigyelésében merül ki.

Sajátos probléma alakul ki a kubai piacon: csak mérsékelten érdekelt a magyar ipar a terjeszkedésben, amennyiben a maláta és más exportcikknek számára nem talál jobb piacot. Tehát a Külkereskedelmi Hivatal ellenőrzi az exportszállításokat, hogy feleslegesen ne kelljen vásárolni bőrt Kubában. A rendelkezéseket megkerülve az egyik olasz kereskedő cég 45 tonna fokhagymát vásárol líráért és Triesztből tranzitként mint magyar árut küldi Kubába. Jellemző az olasz—magyar klíring-szerződés nyújtotta előnyökre, hogy az árut Havannában olcsóbban adták elvámolva, mint a magyar exportőrök ára volt a vám előtt a kubai kikötőben.⁵²

A Gonzales Alemany társaság viszont 17.000 dollár értékű romlott kubai bőrt akar a vásárlási kötelezettségében elmaradt magyar kereskedelemre áthárítani, ami-ben a konzulátus ügyintézői is segédkeznek a „minimális vámtarifa biztosítása” érdekében.⁵³

Az egyensúly megbomlása miatt 1938-ban a középső-, majd a magyar vásárlások további csökkenése miatt, a maximális vámtarifát alkalmazza Kuba a magyar exportra, ami a politikai helyzet alakulásával párhuzamosan 1939-ben a kereskedelmi kapcsolatok visszafejlődését idézte elő.⁵⁴

Uruguay fő terméke a hús, bőr, gyapjú, amely exportjának 80%-át teszi. Ipara fejletlen, csak a belső fogyasztásra termel, de a kormány iparvédő politikát folytat. Kivitelből befolyó devizák fedezik a behozatalt. Amikor a nemzetközi piac ár-

⁴⁹ Uo. 55 485/937.

⁵⁰ Magyar Közlöny 1940. ápr. 25.

⁵¹ OL K 69 50 101/937., 51 463—619. csomó.

⁵² Uo. 50 108/937.

⁵³ Uo. 50 216/938. 50 194.

⁵⁴ Uo. 57 669/937. 50 194/938.

csökkenései miatt a kivitel válságba kerül, 1937 szeptemberében kifogy az ország devizakészlete, a behozatali engedélyek kiadása megreked.⁵⁵

A magyar export fejlesztésére 1937-ben történnek próbálkozások. A kereskedelmi tárgyalások lehetőségét 1932-ben veti fel Montevideóban a magyar Külügyminisztérium képviselője, de a braziliai magyar követ csak 1937 januárjában kap utasítást a tárgyalások felvételére. A magyar áruknak számolni kell a német versennyel, mert Németország kliringszerződésben van, szinte monopolizálja az uruguayi importot, de Angliának is komoly befolyása van az ország piacán.⁵⁶ A magyar exportnak nincs elvi akadály, sőt a német szerződésekből adódó kiszolgáltatottságukat is készséggel ellensúlyoznak, mégis lassan haladnak a tárgyalások.

A magyar kivitelben villanylámpák, rádiócsövek, motorok, gyógyszer, szesz szerepelnek és 1937-ben a Ganz és Tsa Rt. elnyeri az államvasutak 15 motorkocsis versenypályázatát több mint 1 millió uruguayi peso értékben. Ez ugrásszerűen megemeli a magyar áruforgalmat. (XI. táblázat.) De emelkedik az import is, mert a Ganz kompenzációtul bőroket, gyapjút vásárol.⁵⁷ Hasonlóan biztosítják a devizakiutalást más külföldi vállalatok is. A gyakorlatban a kivitel összegét számba véve utalja ki a Devizaellenőrző Bizottság a szükséges fizetési eszközöket országok szerint, amely keretből a vállalatok a Magyar Nemzeti Bank engedélyei alapján osztoznak. Így állandó a viszály a szűkös keret és az elosztásra váró magyar áruk tömege között.

A Ganz szállításai — állami megrendelésként — előnyben részesülnek és még 1940-ben is szállítanak uruguayi árut Magyarországra.⁵⁸ A szerződéses viszony rendezése nélkül szakadnak meg a hivatalos kapcsolatok Uruguay és Magyarország között. Utolsó feljegyzés a Ganz gyártól származik, amelyben 1949-ig vállalt karbantartási kötelezettségeinek és kintlevőségeinek rendezését tárgyalja.⁵⁹

Venezuelával is történt egy sikertelen kísérlet a kereskedelmi kapcsolatok rendezésére. 1939 folyamán az argentinai követség ügyvivője indítja a hivatalos tárgyalásokat. A jelentések a venezuelai „jólétből” következtetnek a magyar export lehetőségeire. Újra felmerül a remény, hogy a gazdaságot kézben tartó imperialista hatalmakkal szemben hézagotlító szereppel lehetőség nyílnék a beépülésre, majd az export további fokozására.⁶⁰

Külkereskedelmi Hivatal ellenzi a megállapodást — a szakminisztériumok is aggályukat fejezik ki, mert a kávé, kakaó, nyersbőr importőröknek nem írhatnak elő kötelező venezuelai vásárlást. Ezekkel az árukkal már lekötötte magát a magyar külkereskedelem és így nincs értelme újabb vásárlási kötelezettségeket vállalni.⁶¹

*

A külkereskedelem szélesítésében érdekelt hivatalos szervek és gyárak irataiból kitűnik, hogy a magyar termékek növekvő dél-amerikai exportját elsősorban az európai piac beszükülése készítette elő. Az elhelyezést megkönnyítette, hogy a tengerentúli országok olyan nyersanyagokat és gyarmatárut szállítottak, amelyek iránt fokozódott a kereslet a tárgyalt időszakban. A kölcsönös érdekelttség mellett nem

⁵⁵ Uo. 52 123/938. — 597. csomó!

⁵⁶ Uo. 52 003/939.

⁵⁷ Uo. 52 117/937.

⁵⁸ Uo. 52 419/940.

⁵⁹ Uo. 51 153/942.

⁶⁰ Uo. 51 529/939.

⁶¹ Uo. 51 566/939.

elhanyagolható tényező, hogy a magyar áruknak sok tekintetben a hazaitól gazdaságilag fejletlenebb piacon kellett versenyezniök. A meglévő igények kielégítésére az érdekelt országok csak fokozatosan térnek át az importkorlátozás és hazai iparvédelem politikájára. A helyi protekcionizmus és más külföldi konkurrencia ellensúlyozására a magyar áruk exportprémiumban részesülnek. Ezért hajlandó több üzem 20%-os devizafelárral is árut szállítani. A fejlett kapitalista országokkal folyó versenyben az sem elhanyagolható tényező, hogy az alacsonyabb magyar árak kialakítását a hazai alacsony bérszínvonal is elősegíti. Így jut előnyhöz a Ganz gár motorvonataival a nyugati és USA cégek ajánlataival szemben. Az esetek más részében viszont a versenyképes ár mellett szerepe van a magyar (és más kis országok) áruinak elhelyezésében annak, hogy az imperialista nagyhatalmak áruival mellett bizonyos hiányokat pótolnak (pl. gyógyszer, maláta, paprika).

A piackutatás szinte spontán, az érdekelt gyárak szükségletei alapján indul. A Kereskedelmi és Iparkamarák, illetve a Külkereskedelmi Hivatal csak a 30-as évek második felében küld ki megbízottakat Argentínába és Braziliába az áruelhelyezés megkönnyítésére. A forgalom szervezett lebonyolítására magyar érdekelt-ségű export-import cég, vagy bank-érdekeltség csak 1940-ben alakul. Vannak tervek erre az emigráns magyarok között, de tőke hiányában Magyarországból várnak támogatást. A kereskedelemben érdekelt tőke gyengesége, illetve megosztottsága korlátozza a magyar áruk bevezetését a tengerentúli piacokon. Az érdekelt gyárak panaszkodnak a szokatlanul magas reklámköltségek miatt, amelyekre a nyugati áruk versenye kényszeríti őket. Megfelelő üzleti szervek hiányában sok apró feladat megoldása így a diplomáciai testületre hárul.

A magyar kereskedelem dél-amerikai kapcsolatai a jelzett nehézségek ellenére is fejlődtek. A nagyobb ütemű fejlődésnek nemcsak a konkurrencia és a magyar gyáripar viszonylag alacsony színvonala volt az akadálya, hanem a magyar gazdaság német orientációja is. A magyar—német kliringszerződés alapvetően meghatározta a magyar gazdaságpolitikát és külkereskedelmünket. A nagybirtokos árugazdaság szempontjából előnyös német kivétel mellett az állami beavatkozás rendszere és az exportprémiumok enyhe kárpótlást nyújtottak a magyar nagyburzsoázia más piacok felé törekvő csoportjának. Lényegében akadályozták, hogy a fejletlenebb országok piacaira behatoljon és ezzel a német imperializmus politikai és gazdasági nyomását ellensúlyozza.

TÁBLÁZATOK

I.

MAGYARORSZÁG KÁVÉIMPORTJA

	1894	1899
Kávéimport össz. q	74.802	85.596
Ebből Trieszten és Ausztrián át	52.302	44.102
Közvetlen Brit-Indiából	8.940	15.720
Közvetlen Braziliából	4.617	19.540

Kereskedelmünk és Iparunk az 1900. évben. 91. l.

II.

MAGYARORSZÁG CUKORKIVITELE

q-ban

	1908	1909	1911	1912	1913
Argentínába	1.225	9.205	14.807	6.455	6.045
Paraguayba	—	210	—	—	—
Uruguayba	1.500	2.250	—	741	—

Kereskedelmünk és Iparunk 1909., 1913. évben 213. l.

III.

KÁVÉ ÉS TEA BEHOZATAL ALAKULÁSA

q-ban

	1922	1923*	1924**
Kávé	32.369	11.939	19.664
Tea	4.874	1.888	

**Kereskedelmünk és iparunk az 1923. évben. 60—61. l.*

***Kereskedelmünk és iparunk az 1924. évben. 145. l.*

IV.

MAGYAR—ARGENTIN ÁRUFORGALOM A KÉT ORSZÁG
KIMUTATÁSAI SZERINT

Értékek pengőben

Év	Kivitel Magyarországból		Behozatal Argentínából	
	magyar statiszt.	argentín statiszt.	magyar statiszt.	argentín statiszt.
1925	678.000	388.000	5,004.000*	1.800
1926	870.000	427.000	135.000	18.000
1927	940.000	959.000	197.000	4.900
1928	801.000	493.000	3,550.000**	8.400
1929	1,633.000	687.000	432.000	2.500
1930	1,249.000	914.000	1,609.000	1.600
1931	369.000	434.000	140.000	6.200
1932	919.000	688.000	603.000	16.500

* 4,4 millió pengő értékben búzát importáltunk.

**Tülnyomó részért tengerit importáltunk.

OL. Küm. gazd. pol. 1934—51 843: A GYOSZ statisztikája, beadványa a kereskedelemügyi miniszterhez.

V.

MAGYAR—ARGENTIN ÁRUFORGALOM A KÉT ORSZÁG
KIMUTATÁSA SZERINT

Értékek pengőben

Év	Kivitel Magyarországból		Behozatal Argentínából	
	magyar statiszt.	argentín statiszt.	magyar statiszt.	argentín statiszt.
1933	1,815.000	633.544	2,015.000	7.062
1934	1,202.000	478.528	1,766.000	2.383
1935	956.000	342.855	2,008.000	873.180
1936	—	872.461	—	536.243

OL. Küm. gazd. pol. 1936—53 007.

VI.

ARGENTÍNA ÉRDEKELTSÉGE MAGYARORSZÁG IMPORTJÁBAN
(1936)

Áru	össz. import	q		Pengő	
		argentín import	összesen	Argentínára esik	
Gyapjú	12.012	76	2,831.464	12.330	
Nyersgyapot	287.832	—	29,696.980	—	
Nyersbőr	137.206	10.128	21,534.030	1,553.634	
Állati termék	4.685	455	430.766	86.990	
Ásványok	60.339	5	534.991	1.790	
Oliva és földidő olaj techn. célra	1.566	641	117.898	47.548	
Quebracho kivonat	47.698	46.942	1,336.164	1,314.376	
Más cserzőanyag	26.341	—	1,139.984	—	
Tengeri	2,161.064	110.728	23,599.000	941.188	

OL. Küm. gazd. pol. 1937—52 245.

VII.

MAGYARORSZÁG FORGALMA LATIN-AMERIKÁVAL
A HÁBORÚS ÉVEKBEN

Ország	Behozatal		Kivitel	
	1939	1940	1939	1940
Argentína	3.400	3.500	5.800	2.300
Brazília	2.600	800	2.800	1.000
Mexikó	140	34	1.174	990
Kuba	84	152	413	231
Venezuela	1	—	982	578
Peru	3	5	566	406
Uruguay	441	951	476	428

A Vámpolitikai Központ jelentése az 1940. évről 90—91. l.

VIII.

MAGYARORSZÁG—BRAZÍLIA KÜLKERESKEDELMI FORGALMA
(1000 pengőben)

Behozatal	1931	1932	1933	1934	1935 I. félév
Nyerskáv	174	28	74	113	292
Nyersdohány	390	—	—	—	—
Nyerspamut	—	50	36	291	370
Egyéb áruk	—	—	27	1	2
Összesen	564	78	137	405	664
<u>Kivitel</u>					
Maláta	372	411	558	208	21
Villanylámpa	167	12	197	302	—
Villamos- készülékek	87	25	65	37	17
Gyógyszerek	15	18	25	26	8
Vasárúk	8	—	—	2	38
Tűzálló téglá	—	—	—	14	34
Egyéb áruk	30	26	43	6	4
	679	492	888	595	122

OL. Gazd. pól. 596. csomó — Brazília.

IX.

BRAZÍLIA KÜLKERESKEDELME A KONTINENSEKSEL
(Contos de reis-ben)

Bevitele	1936	1937	1938
Afrika	4.607	20.924	16.718
Észak- és Közép-Amerika	1,178.942	1,504.228	1,506.261
Dél-Amerika	780.813	797.272	715.065
Ázsia	101.126	147.197	128.131
Európa	2,202.037	2,843.061	2,817.516
Ausztrália	1.142	1.869	1.879
Összesen	4,268.667	5,314.551	5,195.570
<u>Kivitele</u>			
Afrika	68,887	73.365	65.326
Észak- és Közép-Amerika	1,921.010	1,871.916	1,773.292
Dél-Amerika	313.870	357.431	319.217
Ázsia	227.137	270.921	269.247
Európa	2,321.043	2,514.691	2.665.471
Ausztrália	2.488	3.735	4.108
Összesen	4,895.435	5,092.059	5,096.661

MAGYAR—BRAZIL ÁRUFORGALOM
(1000 pengőben)

Év	kivitel Braziliába	behozatal Braziliából
1935	153	1,305
1936	225	462
1937	1,314	1,683
1938	1,215	1,020
1939. I. fé.	758	658

OL. Küm. gazd. pol. 1939—55 731—595. cs. (Felső tábla)

X.

MAGYARORSZÁG—KOLUMBIA KERESKEDELMI FORGALMA
(1000 pengőben)

Magyar kivitel	1937	1938	1939
összesen	313	315	697
Ebből			
maláta	—	19	419
villanylámpa	154	206	104
vasáru	6	9	85
pamutszövet	88	21	26
kikészített bőr	12	42	19
Magyar behozatal			
összesen	—	1,326	574
Ebből			
nyersbőr	—	552	574
kávé	—	774	630

OL. Küm. gazd. pol. 1940—50 263—597. cs.

XI.

MAGYARORSZÁG—URUGUAY KERESKEDELMI FORGALMA
(uruguayi pesóban)

Év	Magyar export	Magyar import
1937. nov. 30-ig	37.182	149.614
1938. nov. 30-ig	1.127.861	738.272

OL. Küm. gazd. pol. 1940—50 263—597. cs.

LE COMERCE DE LA HONGRIE AVEC LES ETATS D'AMÉRIQUE LATINE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

Après la première guerre mondiale les droits prohibitifs et les méthodes de l'intervention d'Etat sont aussi pratiqués dans le commerce extérieur hongrois. Cette politique est bien stimulée par l'inflation naissante et plus tard par le développement de la grande crise économique mondiale.

L'industrie hongroise recoit des matières premières (café, thé, cuir) arrivant surtout par l'entremise des Allemands. Dans les années 30 le marché de l'Amérique latine aura de plus en plus grande importance pour les produits pharmaceutiques, électriques, textiles et en cuir, à cause de la concurrence industrielle allemande. Les conditions avantageuses des échanges peuvent être assurés par les traités de commerce parce que les pays de l'Amérique latine s'efforcent à assurer des marchés pour leur propres produits.

L'auteur analyse l'histoire et les motifs de la formation des échanges commerciaux à la base des papiers des représentations diplomatiques hongroises. On peut jeter quelques regards sur la formation des traités de commerce hungaro-brésilien et hungaro-argentin, les plus importants au point de vue des échanges, et sur le commerce fait avec le Chili, Colombie, Cuba, Uruguay et Venezuela. Les usines intéressées dans l'export s'efforcèrent de faire pression sur les autorités officielles pour le développement des échanges. Mais le commerce extérieur hongrois est freiné dans l'établissement des marchés nouveaux par les traités clearings conclus avec l'Allemagne fasciste. Quelques grandes entreprises (Ganz, Wolfner, Weiss Manfred) prennent de l'avance avec succès sur le marché sud-américain mais ce processus est interrompu par l'éclatement de la deuxième guerre mondiale. Dans les années 1939—40 quand les produits allemands sont évincés, se montrent quelques possibilités pour trouver de nouveaux marchés mais l'isolement antifasciste et le bond économique considérable de l'économie des Etats-Unis les empêchent. Et en même temps l'économie hongroise est déjà assujettie aux intérêts de guerre.